

ՋՈՐԻ ԲԱԼԱՅԱՆԻ «ՕՉԱԽԻ» ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ ԵՎ ԱՂԵՐՍՆԵՐԸ ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆԸ*

ՄԱՐԻՆԵ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի հայցորդ

Ջորի Բալայանը՝ որպես մտածող, գրող և քաղաքացի, արտակարգ երևույթ է մեր հրականության մեջ: Նա իր եռանդուն գործունեությամբ ճանապարհ է հարթում հայ հասարակական մտքի հետագա առաջընթացի համար: Այդ իսկ պատճառով Ջորի Բալայանի ստեղծագործության համակողմանի քննությունը ենթադրում է գրական ընդհանուր օրինաչափությունների և հրապարակախոսի ապրած ժամանակաշրջանի լայն ճանաչողություն, նրանց փոխառնչությունների, փոխայնանավորվածության խոր իմացություն, ինչն էլ անհրաժեշտություն է առաջացնում ընդհանուր հայացք նետելու այդ ժամանակին և հասարակական-քաղաքական այն հրավիճակին, որում և որով ապրել ու ապրում է հեղինակը, որով պայմանավորված են նրա և՛ ստեղծագործությունները, և՛ հարցադրումները, հրապարակախոսության ելակետերն ու չափանիշները:

Ջորի Բալայանն իր հրապարակախոսությամբ տարբեր առիթներով հաճախակի է շեշտադրել հրականության հրատապ խնդիրների քննությունը: 1960-ական թվականներից ի վեր, երբ նա սկսել էր աշխատակցել համընդհանուր ճանաչում ունեցող «Լիտերատուրնայա գազետա» թերթին, հրապարակախոսն անդրադարձել է թմրամոլության, հարբեցողության ու դրա հետևանքների, արտագնա աշխատանքի, ինչպես նաև էկոլոգիայի խնդիրներին, գրել բազմաթիվ հոդվածներ, որոնք տպագրվել են միութենական տարբեր թերթերում և ամսագրերում, ունեցել բազմաթիվ արձագանքներ:

1981-ին լույս տեսավ «Օջախ» գիրքը, որը մեծ հռչակ բերեց գրողին: Այս եստեում, որը նվիրված էր Հայաստանի պատմությանը, հատկապես շեշտվում էր Նախիջևանի և Լեռնային Ղարաբաղի հայկական պատկանելությունը: Գիրքն ամփոփում էր խորհրդային Հայաստանում, Նախիջևանում կատարած հնգամսյա ճանապարհորդության ուղեգրական նոթերը: Այս գրքի համար որպես բնաբան գրողն ընտրել է բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանի ասույթը. «Ամեն բան անցնում է իմ սրտի միջով, ես անտարբեր չեմ կարող կանգնել աշխարհի առաջ»: Ինչպես հայտնի է, գրքի բնաբանը հուշում է գրքի գաղափարի մասին: Տվյալ դեպքում՝ հեղինակի սրտի միջով անցնող «ամեն բանը» իր ժողովուրդն ու հայրենիքն են, նրա խնդիրները:

Այդ դժվարին ճամփորդության համար իր հետ որպես հավատարիմ ուղեկից հեղինակը վերցնում է միայն ճշմարտությունը. «Իսկ որպես մշտական ուղեկից ուզում եմ հետս վերցնել միայն ճշմարտությունը և ճանապարհը»: [1] Ճշմարտությունը ևս յուրատեսակ ճանապարհ է: «...ճանապարհները ոչ միայն դժվարու-

* Հոդվածն ընդունվել է 25.01.2013.

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի հայ նոր գրականության բաժինը:

թյուն են և նույնիսկ տառապանք, այլև՝ պատկերներ, կենդանի կտավներ, որպիսիք և ոչ մի թանգարանում չես տեսնի»։ [2]

Յենց գրքի սկզբում արդեն նկատելի են գրողի դիրքորոշումն ու գեղագիտական սկզբունքները. «Գեղարվեստական գործը չի ստեղծվում առանց հնարանքի, բայց չի ստեղծվում նաև առանց կյանքի ճշմարտության»։ [3]

Ըստ ժանրի՝ «դա գեղարվեստական հրապարակախոսություն է, որ համատեղում է բնաշխարհի նկարագրությունը, պատմական հուշագրությունն ու երկրի սոցիալ-հասարակական կառուցվածքի վիճակագրությունը»։ [4] Ակադեմիկոս Սերգեյ Սարինյանն իրավամբ «Օջախն» անվանում է «հայրենագիտական մատյան»։ Ցանկանալով ճանաչել հայրենի երկիրը «թիզ առ թիզ»՝ նա ճանապարհ է ընկնում։ Մինչ այդ՝ Ղարաբաղից մեկնելուց առաջ, իր Սարկոս պապի խորհրդով նա շրջել էր հայրենի բնաշխարհի բոլոր բնակավայրերը։ Չարագատ երկրամասը, որի ճանաչողությունը մինչ այդ նրան հայտնի էր իր ծննդավայր Ստեփանակերտով ու նրա շրջակայքով, իսկական բացահայտում է դառնում ապագա գրողի համար։

Արշավը սկսվում է 1978 թվականին և անվանվում «Վերածնունդ», որը բուրրովին պատահականորեն չէր ընտրված։ Այն նվիրվում էր Արևելյան Հայաստանի՝ Ռուսաստանին միանալու 150-ամյակին, որով սկիզբ էր դրվել երկու ժողովուրդների՝ հայերի և ռուսների դարավոր բարեկամությանը։ Գովաբանելով, երբեմն նույնիսկ գերազնահատելով 1828 թվականի հայտնի իրադարձությունը՝ Ջորի Բալայանն այս իրադարձության հետ է կապում հայ ժողովրդի փրկությունը։ Սակայն անկասկած է «խորհրդային իրաշքով» ոտքի կանգնած հայ ժողովրդի վերածնունդը։ Բայց հեղինակն իրական վերածնունդը չի պայմանավորում սոսկ ռուս ժողովրդի օգնությամբ։ Այդ վերածննդի «պատճառներից» մեկն էլ հայ ժողովրդի՝ հարատևելու կամքի նկատմամբ մեծ հավատն է։ Չեղինակը, ի դեմս Պոյախինների ընտանիքի և էջմիածնում տեսած հայուհու, զուգահեռաբար նկարագրում է իր ժողովրդի անցած ուղին ու կանխատեսում նրա ապագան։ «Օջախը» սկսելով Ալեքսեյ Պոյախինի և նրա հայուհի կնոջ Աշխեն Սամսոնովնայի ողբերգության պատմությամբ՝ հեղինակը հիացմունքով է գրում կյանքի նկատմամբ այդ մարդկանց հավատի մասին։ Պոյախինների ընտանիքի ծակատագիրը զարմանալիորեն նման է հայ ժողովրդի ծակատագրին. վերապրելով ողբերգությունը, կորցնելով իրենց զավակներից մեկին՝ նրանք չեն հանձնվում բնության տարերքին՝ ելք փնտրելով գրեթե անելանելի իրավիճակից՝ մյուս երեխաներին փրկելու համար։ Սա «Օջախի» հիմնական գաղափարներից է՝ հայ ժողովրդի աննկուն հավատը կյանքի նկատմամբ, որն էլ կանխորոշում է նրա վերածնունդը։ Իսկ ահա ապագան արդեն այլ է, ապագան կյանքն է՝ մի գեղեցիկ հայուհի, որը, իմանալով իր անբուժելի հիվանդության մասին, չի հանձնվում մահվան ճիրաններին՝ այդպես փրկելով և՛ իրեն, և՛ իր երեխաներին. «Եվ նայելով երջանիկ մորը, որը փրկեց իր զավակներին ու ինքն էլ փրկվեց նրանց շնորհիվ, ես մտածում էի՝ հենց սա է իմ ժողովրդի էությունը, ազգային կերպարը»։ [5] Գիրքը լի է Հայաստանի, հայ ժողովրդի ապագայի հանդեպ լավատեսությամբ։

Արշավի մեկնարկը տրվեց Մեղրիից, ուր հեղինակը հասել էր Նախիջևանով։ Յենց այստեղ Ջորի Բալայանը ականատեսի աչքերով է համոզվում, որ Նա-

խիջևանի նորաստեղծ հայկական ինքնավար հանրապետությունը «ժողովուրդների հայր» Ստալինը համատարած վերածել էր սահմանապահ գոտու: Իսկ դա նշանակում էր, որ նույնիսկ Նախիջևանում ծնված հայերը իրավունք չունեին առանց անցագրի մեկնելու այնտեղ կամ գոնե այցելելու նախնիների շիրիմներին: Նախիջևանով անցնելիս նա եղավ Զուղայում, Զնաբերդում, Օրդուբադում, այցելեց հայկական գերեզմանոցները՝ ամենուր ականատես լինելով թուրքական վանդալիզմին:

Նախիջևանում առաջին հանգրվանն Ագուլիսն էր, որի անմխիթար վիճակը ցնցում է նրան. «Եվ որքան էլ շտապում էի... չէի կարող սրընթաց անցնել «Ոսկե ձորի» մոտով, ինչպես հնում անվանել են նշանավոր Ագուլիսը: Մի քաղաք, որտեղ եղել է ութ հազար հայ տուն... Ագուլիսում միայն տարբեր արհեստանոցների թիվը հասնում էր հարյուր հիսունի: Հարուստ խանութներ, բազում դպրոցներ, առևտրի ուսումնարաններ, դեղատներ, բաղնիքներ, շուկաներ, գրադարաններ, հյուրանոցներ: Տասներկու վանք ու եկեղեցի, որոնցից ամեն մեկը կարող էր լինել համաշխարհային ճարտարապետության գլուխգործոց: Ամեն ինչ եղել է այս հեքիաթային քաղաքում: Եվ այստեղ եղել է նաև տասնյոթ աղբյուր:

Այսօր ոչինչ չի մնացել: Ավերված է ամեն ինչ: Բարբարոսները այստեղով անցել են՝ համայն մարդկությանը պատկանող կուլտուրական արժեքները ոչնչացնելու բազմադարյան փորձ կուտակած: Ու մնացել են միայն սառնորակ աղբյուրները:

Ես կանգնել էի... քաղաքի ստորոտում, և սրտիցս արյուն էր կաթում: Տասներկու ճարտարապետական գլուխգործոցները կանգուն են իրենց տեղերում, բայց և չկան: Ես գիտեի, որ այնտեղ, ամենավերևում, գտնվում է Սուրբ Ստեփանոսի եկեղեցին, մի քիչ ներքև՝ Ս. Թովմաս Առաքյալի վանքը, հետո գալիս են Սուրբ Մինասն ու Սուրբ Քրիստափորը: Անկարող եմ արդեն մտածել: Միայն զգում եմ, որ այսպես են ոչնչացվել, ինչպես գրում է «Լրաբերը», Փյունիկիան և Ասորեստանը: Նրանք չկան: Չեն մնացել նույնիսկ նրանց հետքերը: Ու սարսափեցի այն մտքից, որ նույնը կարող էր պատահել Արևելյան Հայաստանի հետ, եթե չլիներ Հոկտեմբերը»: [6]

Ասելիքը «զգեստավորելու» նպատակով նա անընդհատ կարևորում է Հոկտեմբերյան հեղափոխության դերը հայ ժողովրդի վերածնության հարցում՝ քաջատեղյակ լինելով, որ հենց այդ նույն հեղափոխության առաջնորդները, մասնավորապես Ստալինի ցուցումով, Ադրբեջանին բռնակցեցին Ղարաբաղն ու Նախիջևանը:

Սակայն պետք է ըմբռնունով մոտենալ խնդրին: Միայն տարիներ անց գրողը խնդրում է, որ ապագա սերունդը, կարդալով 60-70-80-ական թվականներին գրված գրքերը, փորձի ըմբռնունով վերաբերվել այդ ժամանակաշրջանում ստեղծագործած հեղինակներին. «Նախ հարկ կլինի մտովի ապրել նրանց ժամանակաշրջանում, հետո նոր փորձել քննադատորեն մոտենալ նրանց գործունեությանն ու քաղաքացիական դիրքորոշմանը»: [7]

Ամբողջ գրքում կարմիր թելի նման անցնում է պանթյուրքիզմի և թուրքական բարբարոսության թեման: Պանթյուրքիզմը (հոմանիշը՝ պանթուրանիզմ) քաղաքական և մշակութային հոսանք է, որը տարածված է թյուրքական ժողովուրդներ-

րով բնակեցված երկրներում: Այս տեսության հիմքում ընկած է այդ ժողովուրդների քաղաքական միավորման անհրաժեշտությունը՝ էթնիկական, մշակութային և լեզվական ընդհանրությունների հիման վրա: Չևավորվել է XIX դարի 2-րդ կեսին: Պանթյուրքիզմի գաղափարախոսությունն ավելի քան մեկդարյա պատմություն ունի և սերտորեն առնչվում է «Թուրան» հասկացության հետ: Պանթյուրքիզմը թուրքի ազգային գաղափարախոսությունն է, ազգային ծրագիրը, որն ընկած է Թուրքայի պետական քաղաքականության հիմքում: XX դարասկզբին պանթյուրքիզմը նաև դարձել էր երիտթուրքերի ազգային քաղաքականության գաղափարական հիմքերից մեկը: Ինչպես ցույց տվեցին 1915 թվականի ողբերգական իրադարձությունները պանթյուրքիզմը ոչ միայն «տեսություն» էր, այլև «պրակտիկա» (Զորի Բալայան):

Դեռևս Ղարաբաղյան շարժումից մեկ տասնամյակ առաջ գրողը ներքին մի զգացողությամբ կանխատեսում էր պանթյուրքիզմի հրեշավոր հետևանքները՝ ջանալով ահանգանգել այդ մասին: Նրան անհանգստացնում է Հայաստանի ժողովրդագրական պատկերը. թուրք մոլլաների այցելություններն ու քարոզ-հորդորներն աննպատակ չէին: Նրանք մահմեդական յուրաքանչյուր ընտանիքից պահանջում էին տասից ոչ պակաս երեխա, և դա այն դեպքում, երբ հայկական ընտանիքներում երեք երեխայից ավել չէին ունենում: «Տխուր է այնքանով, որ հազվադեպ է: Չեն ուզում շատ երեխա ունենալ: Գրեթե ամեն մի ընտանիք իր համար «առավելագույն չափ» է մշակել՝ միջին հաշվով երկու կամ լավագույն դեպքում՝ երեք երեխա: Սա շատ նուրբ հարց է: Բայց և շատ կարևոր: ... բնակչության մեր աճը ոչ այնքան բնական էր, որքան մեխանիկական»:[8] Գրողը մատնանշում է այն հանգամանքը, որը 1920-40-ական թվականներին հայրենիք էին վերադարձել տասնհինգ թվականի ողբերգական իրադարձությունից հետո աշխարհով մեկ սփռված հայության մի ստվար մասը՝ երկու հարյուր հազար հայ՝ այսպիսով ապահովելով բնակչության մեխանիկական աճը:

Արդարացված է գրողի տազնապարհ: Չէ՞ որ հայտնի ճշմարտություն է. հողը նրանն է, ով ապրում է նրա վրա և մշակում այն: Իսկ ազերի բնակչության ծնելիության բարձր մակարդակը պիտի անհանգստացներ գրողին, որը կանխատեսում էր, թե մի քանի տասնամյակ անց ժողովրդագրական պատկերը բոլորովին էլ հայ բնակչության օգտին չի լինելու, և այժմ փակել այդ հանգամանքի վրա՝ նշանակում է գիտակցված ընթանալ դեպի կործանում:

Գրքի հրատարակումից հետո աղբրեջանական մտավորականության ներկայացուցիչները, որոնց թվում էին Սաբիր Ռուստամխանլին, Միրզա Իբրահիմովը, Իսա Գամբարը և ուրիշներ, հիմնավոր հակափաստարկներ բերելու փոխարեն (եթե, իհարկե, դրանք լինեին), անխնայ վիրավորում են հեղինակին՝ կանգ չառնելով ոչ գունարների, ոչ էլ գրաքննության առաջ: Սեղադրանքներից հատկապես անհիմն էին հետևյալները, որ Բալայանի այս գիրքը հակախորհրդային բնույթ ունի և ուղղված է ԽՍՀՄ հիմքերը քայքայելուն (Իսա Գամբար): Եվ դա այն դեպքում, երբ Զորի Բալայանը Հայաստանի վերածնունդը կապում է հենց Հոկտեմբերյան հեղափոխության հետ: Հայտնի ճշմարտություն է. եթե չեն կարողանում գրոհել մտքերի վրա, գրոհում են մտածողի վրա:

Աղբրեջանցիների բարձրացրած աղմուկից արդեն կարելի է ենթադրել, որ

գիրքը խորհրդային ժամանակների համար բավական ազատամիտ ստեղծագործություն էր: Սակայն խնդիրն այստեղ ավելի խորքային էր:

Հայաստանի և հայ ժողովրդի վերածնունդով, նրա ապագայի նկատմամբ անթաքույց հավատով լեցուն գիրքը հակահայկական հիստերիա առաջացրեց ոչ միայն Ադրբեջանում: Այն «անհանգստացրել» էր նաև Թուրքիայի կառավարությանը: 1984 թվականի վերջին, երբ պաշտոնական այցով Թուրքիայում էր ԽՍՀՄ Նախարարների խորհրդի նախագահ Ն. Ա. Տիխոնովը, թուրքական զինվորական խունտայի պարագլուխները խորհրդային կառավարության ղեկավարին բողոքեցին «Օջախ» գրքի դեմ: Այստեղ ուշագրավն այն է, որ այդ ժամանակ, երբ ռուսերեն լույս տեսավ «Օջախը», արդեն տպագրված էին «Հայերի ցեղասպանությունը Օսմանյան կայսրությունում» (փաստաթղթերի ժողովածու. Մկրտիչ Ներսիսյանի խմբագրությամբ, լույս է տեսել 1966-ին, իսկ ռուսերեն, երկրորդ լրացված հրատարակությունը՝ 1982-ին) մեկնադրության երկու հրատարակությունները, որոնցում անկողմնակալ, սակայն գիտակից մարդու համար սահմնկեցուցիչ հազարավոր փաստաթղթեր կային: Կասկածի տեղիք է տալիս այն, որ թուրքերն իրենց բողոքը հայտնեցին հենց Ջորջի Բալայանի «Օջախ» գրքի կապակցությամբ: Չէ՞ որ եթե խնդիրը միայն թուրքերի ազգային արժանապատվությունը «վիրավորելու» հանգամանքը լիներ, ապա վերոհիշյալ փաստաթղթերի ժողովածուն ավելի արժանահիշատակ էր: Պատճառն այն էր, որ «Օջախում» հեղինակը «մատը դնում էր» պանթուրքիզմի ծրագրում թուրքերի համար ամենացավոտ՝ ռազմավարական մեծ նշանակություն ունեցող Մեղրիի հիմնախնդրի վրա:

Ադրբեջանի ղեկավար Հեյդար Ալիևին և Թուրքիային մտահոգում էր Մեղրիի վրայով անցնող ճանապարհը: Եվ այն ժամանակ, երբ Ալիևը կառուցում էր թուրքերի համար ռազմավարական մեծ նշանակություն ունեցող ճանապարհը, լույս տեսավ մի գիրք, որտեղ Մեղրիի մասին գրված է. «Բայց երևի շատերը չգիտեն, որ օսմանյան ռեցիդիվիստները՝ թալեաթների ու էնվերների ժառանգները, մեր քարտեզին նայելիս անեծքներ են տեղում Մեղրիի հասցեին: Ժամանակակից նեոֆաշիզմի այդ պնակալեզները սովետական Մեղրիի շրջանը անվանում են «նզովյալ սեպ», որ խրվել է իրենց աչքը»:[9]

Դեռ ժամանակին Բաֆֆին ահանգանգում էր սպասվող ազգային աղետի մասին: Նա մարգարեացավ. «Թուրքը այսօր անկիրթ բարբարոս է, բայց քաղաքակրթվելուց հետո կդառնա կրթյալ ավագակ և այն ժամանակ ավելի վտանգավոր կդառնա... Մենք ունենք պատմություն, 850 տարվա պատմություն, թե ինչպես է վարվել մեզ հետ թուրքը: Նրա ամեն մի տողը արյունով և արտասուքով է գրված: Ով որ ուրանում է պատմությունը, առաջ ինքն է կնքում իր դատապարտության դատակնիքը»:[10]

Գիրքը գրելով երեք՝ «անցյալի, ներկայի և ապագայի չափումներով»՝ հեղինակն առանձնապես արժևորում է ապագան: Առաջին երկու չափումները՝ ներկան և անցյալը, հայտնի են բոլորին: «...մտածում են, որ բոլոր գրքերը Հայաստանի ապագայի մասին են. և այն գրքերը, որ գրում է իմ ժամանակակիցն այսօր, և այն գրքերը, որ կգրվեն հազար տարի հետո, իրենց էության ինչ-որ մասնիկով կհիշեցնեն էջմիածինը իր «երեք չափումներով»»:[11] Սակայն «Օջախը» միայն Հայաստանի ապագայի մասին չէ, այն նաև հայոց արյունոտ էջերի մասին

է, Մեծ եղեռնի ու այն կազմակերպած չարագործների մասին:

Թուրք կեղծարարները, փորձելով գեթ ինչ-որ չափով արդարացնել իրենց հանցագործությունը հայության առաջ, գլխիվայր շրջում են պատմությունը. «Պատմության հարցերը ուսումնասիրվում և մեկնաբանվում են անսքող թուրքական նացիոնալիզմի և մարտնչող հակակոմունիզմի դիրքերից»:[12]

Դեռևս 1918 թվականին՝ Բաթումում Թուրքիայի և Անդրկովկասյան սեյմի բանակցությունների ժամանակ, թուրքական բանակի հրամանատար Վեհիբ փաշան անսքող լկտիությանը հայտարարել էր, որ հայերը գտնվում են դեպի Արևելք տանող իրենց ճանապարհին. «այնտեղ է մեր արյունը, մեր կրոնն ու լեզուն: Եվ այդ ձգտումն ունի իր տարերային ուժը... Մեզ հարկավոր են այդ կողմը տանող ճանապարհները: Դուք՝ հայերդ, կանգնած եք մեր ճանապարհին»:[13]

Համեմատելով գերմանական ֆաշիստներին իրենց ավագ եղբայրների՝ թուրքերի հետ՝ Չորի Բալայանը գրում է. «Ախր գերմանացիները շատ խիստ էին հետևում իրենց ուսուցիչներին, հայերի կոտորածը կազմակերպող և ոգևորող թուրք պարագլուխներին: 2^ե՞ որ նույն բանն էին անում թուրքերը տասնհինգ թվականին: Դրա համար էլ չէի զարմանում... Շատ էին նման նրանց ու ֆաշիստների մեթոդները»:[14] Խորհրդային գրաքննության տարիներին հայոց ցեղապանության մասին այսպես բացեփրաց խոսելը վկայում է հեղինակի քաղաքացիական խիզախության մասին՝ ավելի արժևորելով գրքի ճանաչողական և պատմական նշանակությունը:

Պանթուրքիզմի վտանգի վերաբերյալ գրողի տագնապը արդիական է նաև մեր օրերում: Թուրքիայի նախաձեռնությամբ թուրքական պետությունների համագործակցություն կառույցը ստեղծելու միտում է նկատվում:

2012 թվականի օգոստոսի 22-ին թուրքական պետություններն ընդունեցին միասնական դրոշ, որը բաղկացած էր Դրղզստանի, Ադրբեջանի, Թուրքիայի, Ղազախստանի դրոշների տարրերից: «Սիասին մենք կարող ենք հասնել մեծ հաջողությունների», - Բիշքեկում կայացած մամլո ասուլիսի ժամանակ հատարարել էր Թուրքիայի արտգործնախարար Ահմեդ Դավուդօղլուն:

Հայ ժողովրդի մյուս կարևոր նվաճումը գաղափարական ստրկությունից ազատագրումն էր:

Երկարատև դեգերումներից հետո «Մենք ձեռք բերեցինք (կրկին ձեռք բերեցինք) հպարտություն: Սպանեցինք մեր մեջ եղած ստրուկին: Նվաճեցինք մեծագույն հաղթանակը, որն արտահայտվում է վաղվա օրվան վստահելու զգացումով»:[15] Այս տողերը գրվել են դեռևս 1981-ին: Գրողն իրավացի էր: Սակայն դրա համար ժամանակ էր պետք. Մովսեսից պահանջվեց քառասուն տարի իր ժողովրդին հոգևոր գերության կապանքների ազատագրելու համար: Խորհրդային իշխանության յոթանասուն տարիները գաղափարական ստրկությունից ձերբազատվելու յուրօրինակ շրջան դարձան: Սերնդափոխությունն ունեցավ իր դերը, և թուրքերի վայրագությունները չտեսած, բայց այդ մասին լավատեղյակ սերունդը հավատաց իր հաղթանակին Արցախյան ազատամարտի օրերին, կրկին սպանեց իր մեջ բուն դրած ստրուկին՝ գեներ ձեռքին պաշտպանելով հայրենի հողը օտար զավթիչից:

«Օջախը» առաջին գիրքն էր, որ մեծ մասշտաբով ներկայացրեց խնդիրը՝ իր

նախապատմությամբ, իր ակունքներով, ժողովուրդների բարեկամության, կեղծ ինտերնացիոնալիզմի փաստերով: Ձորի Բալայանը «Օջախում» անդրադառնում է նաև խորհրդային Հայաստանում գտնվող ճարտարապետական հին կառույցների անմխիթար վիճակին, հնագույն հայկական բնակավայրերին, որոնք արդեն չկան, իսկ «Երկու-երեք տասնամյակ առաջ դեռևս կային քարտեզի վրա» և անհետացել են ոչ թե թուրքերի ավերածությունների, այլ խորհրդային խաղաղ իշխանության տարիներին:

Շրջելով խորհրդային Հայաստանի տարբեր շրջաններում՝ Ձորի Բալայանը գրքում ուրվագծում է ոչ միայն հայկական օջախի պատկերը: Հեղինակին մտահոգում են նաև Հայաստանի էկոլոգիական խնդիրները: Առանձնահատուկ ջերմությամբ ու գորովով է նկարագրում Արփա-Սևան թունելի շինարարությունը՝ նրա կառուցման մեջ տեսնելով Սևանա լճի փրկությունը: Նա ապրում է իր հայրենիքով, նրա նարդկանցով: Երկրի յուրաքանչյուր շրջանում նա գրի է առել այդ շրջանի նշանավոր զավակների մասին՝ ԽՍՀՄ հերոսներ, Սոցիալիստական աշխատանքի հերոսներ, անպարզև մարդիկ, որոնք անմնացորդ նվիրված են իրենց հողին: Եիշտ է, «Օջախը» տպագրվեց Արցախյան շարժումից գրեթե մեկ տասնամյակ առաջ, սակայն այս գիրքը կարող ենք անվերապահորեն դասել այն ստեղծագործությունների շարքը, որոնք սերտորեն առնչվում են Շարժման թեմային: Հայտնի ճշմարտություն է՝ ոչինչ միանգամից չի սկսվում. այն ունենում է համապատասխան ենթահող, որի հիման վրա ձևավորվում է գաղափարը: Իսկ այդ գաղափարը արդեն խմորվում էր, որ պիտի դառնար հրապարակախոսի հետագա գործունեության հիմնական ոլորտը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Բալայան Ձորի, Օջախ, Եր., 1981, էջ 14:
2. Նույն տեղում:
3. Նույն տեղում, էջ 5:
4. Սարինյան Սերգեյ, Շարունակվող լեզբեր, Եր., 2008, էջ 44
5. Բալայան Ձորի, Օջախ, էջ 519:
6. Նույն տեղում էջ 20:
7. Բալայան Ձորի, Հայկաշեն, Եր., 1990, էջ 3:
8. Բալայան Ձորի, Օջախ, էջ 285:
9. Նույն տեղում, էջ 25:
10. Ռաֆֆի, ԵԺ, հ.9, 1964, էջ 271-272:
11. Բալայան Ձորի, Օջախ, էջ 460-461:
12. Նույն տեղում էջ 420:
13. Նույն տեղում էջ 12:
14. Նույն տեղում, էջ 247:
15. Նույն տեղում, էջ 10:

РЕЗЮМЕ

Идеологическая основа произведения “Очаг” Зория Балаяна и связь с арцахским движением Марине Мкртчян

Несмотря на то, что произведение “Очаг” (дом чьего-то отца) (1981) Зорием Балаяном было написано около 10 лет до начала Арцахского движения, оно может считаться посвященным этой теме. В книге говорится о стране, основанной “Советским чудом” в период расцвета Советской Армении. Автор рассказывает о Карабахе и Нахичевани. Впервые затрагивается тема опасности пантюркизма.

SUMMARY

Zori Balayan’s “Hearth” and Ties with the Artsakh Movement Marine Mkrtchyan

Though Zori Balayan’s “Hearth” (the house of one’s father) (1981) was written about 10 years before the Artsakh movement, it can be considered as one of his works dedicated to the Artsakh theme. The book is about the country established by the “Soviet miracles” about the renaissance of the Soviet Armenia. The author also tells about Karabakh and Nakhijevan. For the first time the issue of danger of pan turkism is being touched upon.